

NIKOLA TESLA U BEOGRADU 1892. GODINE

ČOVEK KOJI JE PLANETI PODARIO SVETLOST **ELEKTRIKA SRCA**

U ovoj godini obeležava se godišnjica rođenja čoveka koji je osvetlio planetu. Ulaznica za večeru, koja se čuva u Istorijskom arhivu Beograda, podseća nas na njegov dolazak u Beograd davne 1892. godine. Prisećanje na ovu kratkotrajnu posetu ujedno je i mali omaž velikom izumitelju povodom obeležavanja 150. godišnjice njegovog rođenja. U sklapanju potpunijeg mozaika dešavanja za vreme njegovog boravka u srpskoj prestonici pomogla su nam istraživanja Branislava Stojiljkovića izložena u katalogu izložbe *Nikola Tesla u Beogradu 1892.*

Tesla se drhtavim glasom zahvalio na zdravici, pričajući zanimljive događaje sa početka svog rada. Svoje izlaganje završio je rečima: „Imam neke ideje, nadam se da ću ih oživotvoriti, pa kad uspijem, svijet će se tome morati pokloniti, a za mene će to biti najveća sreća, što će to biti delo jednog Srbina.“ Odlazeći iz Beograda poručio je: „Doći će vreme kad ćemo moći da doručujemo u Njujorku, a večeramo u Beogradu. Ja to neću doživeti...”

Daleke 1856. godine u Smiljanu u Lici, Austrija, (današnja Republika Hrvatska) u uglednoj srpskoj porodici rodio se Nikola Tesla. Ovaj *mladi srpski genije* iz malog Smiljana, preko Pariza i Londona, vinuo se u večnost.

Školovao se u rodnom Smiljanu, Gospiću, Karlovcu, Gracu i Pragu. Prvo zaposlenje dobio je u Mariboru, zatim u Budimpešti, Parizu i Strazburu. Godine 1884. Tesla je otišao iz Evrope u Ameriku. Iako je u Ameriku došao s četiri centa u džepu i dve godine fizički radio da bi preživeo, uspeo je da nađe finansijere za svoj izum. Oni su mu omogućili da izvede konstrukciju svog originalnog motora na naizmeničnu struju. Tako se i ostvario dečji san; san o Americi u kojoj će ukrotiti Nijagarine vodopade. Godine 1895. počeo je da radi prvi agregat na hidrocentrali na Nijagarinim vodopadima po njegovom sistemu, a sledeće godine je završena cela hidrocentrala i proradio je prvi dalekovod do Bafala. Sve što je usledilo kasnije je već istorija, ali prema njemu ona nije bila najpravednija. Dešava se da se po inerciji neki njegovi uspesi pripisuju Markoniju ili Edisonu, ali stručnjaci znaju ko je Nikola Tesla.

Svetsku slavu i naučni ugled Nikolji Tesli doneli su otkriće obrtnog magnetskog polja i njegova primena na novom modelu električnih mašina polifaznih naizmeničnih struja. Zbog postignutih naučnih rezultata u oblasti struja visokog napona i visokih frekvencija pozvan je u Evropu da svoje naučne rezultate predstavi naučnicima Velike Britanije i Francuske. Posle izuzetno uspešnih predavanja u Londonu i Parizu, posetio je bolesnu majku u Gospiću, koja je tokom njegove posete i preminula. Majčina smrt ga je veoma pogodila, prolazio je kroz teška iskušenja. Pošto se oporavio, sa ujakom je posetio Zagreb, gde je održao predavanje u Gradskoj vijećnici. Posebno se sastao sa srpskom studentskom omladinom. Tesla se u Budimpešti sastao sa delegacijom iz Beograda

koju su činili profesori Velike škole i predstavnici Udruženja inženjera koji su ga pozvali da poseti Beograd. Tesla je rado prihvatio poziv, naglasivši da je to najveća radost koju je doživeo u Evropi, jer „Kolijevka mojijeh djedova, Kraljevina Srbija ... prijestonica Srbina poziva me – to je odlikovanje za mene veliko i ništa mi na svijetu, u životu mome, neće biti draže od ovog odlikovanja. Ja sam srećan, što sam Srbin, i tijekom imenom ponosiću se do vijeka“.

Za Beograd i Beograđane Teslina poseta bila je nezaboravan događaj o kome su pisale sve novine. Pripreme za svečani doček započele su odmah po povratku delegacije iz Budimpešte.

SAMO SRBIN I NIŠTA VIŠE

Uveče, 1. juna, Železnička stanica u Beogradu bila je okićena zelenilom, zastavama i grbovima mnogobrojnih udruženja. Okupilo se mnoštvo Beograđana koji su čekali dolazak dragog gosta. Bili su tu predsednik beogradske opštine Milovan Marinković, profesori Velike škole i drugih prosvetnih zavoda, časnici suda, inženjeri, velikoškolska i ostala beogradska omladina. Akademsko pevačko društvo „Obilic“ uveličalo je doček.

Ondašnje novine ovako su opisale Teslu: „G. Tesla je lep, crnomanjast čovek, malih tankih brkova, visoka i lepa stasa, vedra čela izgleda mlađi no što je; pri tome je vrlo prijatan i simpatičan, a njegov blag osmeh privlači čoveka da mu odmah pokloni svoje simpatije.“

Drugi dan svog boravka u Beogradu Tesla je u pratnji Andre Nikolića, ministra za prosvetu i crkvene poslove otišao u dvor (danas zgrada Skupštine grada Beograda) na audijenciju kod mladog kralja Aleksandra I Obrenovića. Ukazom kraljevskih namesnika Tesla je odlikovan *Ordenom Sv. Save II stepena*.

U Veliku školu (danas zgrada rektorata

Beogradskog univerziteta) stigao je posle podne, i tu su ga srdačno dočekali rektor sa profesorskim kolegijumom. Posetio je Narodni muzej, koji se nalazio u istoj zgradi, kao i pojedine kabinete. U četiri sata posle podne u sali Velike škole oduševljeno su ga pozdravili studenti, uzvikujući: *Živeo, živeo i dobro nam došao*. Tesla je bio dirnut dočekom i čitav minut nije mogao progovoriti ni reči, a zatim se, sa mnogo emocija, obratio studentima: "...Svoju radost, koju ovoga trenutka osećam, ne umem da vam iskažem, ali se radujem što mogu ovom prilikom da pred vama, mila braćo, izrazim svagda svoje najmilije zadovoljstvo, da sam bio i da vazda ostajem samo Srbin i ništa više. Dešava se gospodo, da čovek, udaljen od svoje otadžbine zanet poslom kakvim se ja zanimam, po katkad smetne s uma svoje ime, svoju narodnost i svoju otadžbinu. Ali toga gospodo kod mene nikad nije bilo, a nadam

se ispitivanjima bavim. To isto treba da budete i vi, i da svojim znanjem i radom podižete slavu Srpstva u svijetu." Teslin govor studenti su često prekidali uzvicima: *Živeo Tesla!*

Tog popodneva na Kalemegdanu je priređen koncert u Teslinu čast. Pored vojne muzike Dunavske pukovnije, kojom je dirigovao Davorin Jenko, nastupao je i hor Akademskog društva *Obilić*. Horom je dirigovao Josif Marinković, a izvođena su dela Mokranjca, Josifa Marinkovića i Davorina Jenka. Posle koncerta Tesla je prošetao Kalemegdanom pozdravljen od mnogobrojnih Beograđana koji su došli da ga vide.

NAJLEPŠI ČASOVI MOG ŽIVOTA

Ulaznica za večeru u čast Nikole Tesle poziva na „druževni sastanak i zajedničku večeru, koja će biti danas u 9 sati u veče u bašti Vajfertove pivare, a u

sopstvene stihove. Zmaj je od uzbuđenja jedva pročitao pesmu do kraja, dok je Tesla ustao i veoma potresen, sa suznim očima, poljubio pesnika u ruku. Mnogi od gostiju zaplakali su gledajući ovaj dirljiv prizor, a jedan novinar je zabeležio: „Nikad ne viđeh plemenitijih suza u oku čovečijem“.

Tesla se drhtavim glasom zahvalio na zdravicu, pričajući zanimljive događaje sa početka svog rada. Svoje izlaganje završio je rečima: „Imam neke ideje, nadam se da ću ih oživotvoriti, pa kad uspijem, svijet će se tome morati pokloniti, a za mene će to biti najveća sreća, što će to biti delo jednog Srbina.“

Nikola Tesla je otputovao iz Beograda 3. juna, brzim vozom za Budimpeštu. Iako je bilo rano jutro, velik broj Beograđana došao je da ga isprati i da mu poželi srećan put.

Tesla je na rastanku obećao da će „dogodine opet posjetiti srpsku prijestonicu i da će tom prilikom

Stihovi koje je Jovan Jovanović Zmaj napisao Tesli:

Ne znam šta je, je l' suština,
Il' to čini samo miso` , -
Čim smo čuli: dolazi nam,
Odmah si nas elektris` o.

Stoji stablo, stoji Srpstvo,
Majka svakom listu –sinu;
Najsvežiji list mu trepnu,
Pa odlete u daljinu.

Beograd je danas sretan
Rukujuć` se srpskom dikom
I otkriva srce svoje
Pred Srbinom, velebnikom.

Razumeće listak sveži
Svaku žilu svojeg stabla,
Spajaće nas elektrika
(Elektrika naših srca)
I bez žice i bez kabla.

se da i neće i ne može biti. Ako se i ne nalazim među vama, da kao i vi što više privredim na oltaru srpske misli, ja radim drugi posao, na drugi način proslavljam ime srpsko, i na drugi način radim i trudim se, da koliko mogu i ja što korisno privredim svome narodu i svojoj miloj braći. ... Hvala vam na tolikoj pažnji i odlikovanju. U vama gledam ja mlado Srpstvo, koje ima da radi na opštem zadatku sviju Srba. Vi ste budućnost Srpstva. Ja sam – kao što vidite i čujete – ostao Srbin i preko mora, gde

počast dragog nam gosta g. Nikole Tesle, slavnog elektrotehničara i naučenjaka srpskog". Na ulaznici stoji i napomena da je večera o svom trošku i to „po karti“. Na ovom velikom banketu okupilo se više od stotinu zvanica. Među njima bilo je ministara, profesora, predstavnika raznih udruženja, uglednih građana. Održane su zdravice u čast velikog gosta. Pored drugih govornika Teslu je pozdravio pesmom dobrodošlice naš pesnik Jovan Jovanović Zmaj. Duboko dirnut, Zmaj je prvi put u životu pročitao

držati javna predavanja o elektricitetu“, ali više nikada nije posetio Beograd.

Utisci koje je Tesla poneo iz Beograda veoma su mu se urezali u sećanje. Bio je oduševljen posetom i prilikom odlaska za Pariz izjavio je novinarima: „Časovi što sam ih među njima proveo u Beogradu, to su zaista najlepši časovi moga života...“

■ JOVANKA VESELINOVIĆ
fotografije: MUZEJ NIKOLE TESLE

To keep the memory of the man who is said by many to have devised the 20th century, a number of institutions in Belgrade were named after him. With a museum and a monument, Belgrade has repaid its debt to Tesla, it has named a boulevard after him, whereas Tesla spent only one day in Belgrade, from where he was, according to tradition, seen off warmly.

I M E N I K O L E T E S L E U B E O G R A D U

TRAGOM SVETLOSTI

Čuvajući sećanje na čoveka koji je po mišljenu mnogih osmislio 20. vek u Beogradu postoji nekoliko institucija koje nose njegovo ime. Beograd se muzejom i spomenikom, takođe, odužio Tesli, jedan svoj bulevar nazvao je njegovim imenom, dok je Tesla boraveći samo jedan dan u njemu sa sobom poneo toplinu kojom se odavde po tradiciji ispraća na put.

Ceo svet ove godine obeležava 150 godina od rođenja Nikole Tesle (1856-1943). Najavljene su svečane akademije, prigodne manifestacije, novi i obnovljeni spomenici, filmovi, muzičke numere, otvaranja muzeja i institucija koji će nositi njegovo ime. Teslin jubilej, prema najavama iz Vlade Srbije, kod nas će biće obeležen nizom kulturno-umetničkih, prosvetnih i naučnih manifestacija, raspisivanjem konkursa Fondacije *Nikola Tesla* za dodelu nagrada domaćim stručnjacima i učesćem u uređenju crkve Svetih apostola Petra i Pavla u Smiljanu, gde je kršten.

Tesla bi u Beogradu trebalo da dobije još jedan spomenik, rad Drinka Radovanović, dok se ispred muzeja koji čuva nama dostupne tragove o njemu planira izgradnja fontane napravljene prema patentu slavnog naučnika. Sredinom oktobra će se u Srpskoj akademiji nauke i umetnosti održati naučni skup posvećen Tesli i njegovom delu. Za novembar u *Galeriji Matice srpske* u Novom Sadu

najavljena je izložba sa eksponatima i fotografijama iz Teslinog života i stvaralaštva. Planirano je izdavanje više publikacija i monografija o Tesli, a biće organizovan i veliki broj izložbi, pri čemu će izložba *Muzeja Nikole Tesle „150 godina od rođenja Tesle - život i delo“*, osim u Beogradu biti postavljena i u Zagrebu, Rijeci, Osijeku, Karlovcu, Pertu, Atini, Beču i Vankuveru. Centralne proslave Teslinog

jubijela širom sveta najavljene su za 10. jul, dan na koji je Tesla pre vek i po rođen. U Beogradu ime slavnog naučnika danas nosi nekoliko institucija. To su Beogradski aerodrom, Termoelektrana u Obrenovcu, Elektrotehnički institut, Elektrotehnička srednja škola, kulturno-umetničko društvo...

Tesla u srpskoj prestonici ima svoj bulevar, spomenik ispred zgrade tehničkih fakulteta, Muzej u kome se čuva njegova celokupna zaostavština, uključujući i urnu sa njegovim pepelom.

DEJVID BOVI KAO TESLA

Svetske muzičke zvezde Vajt strajps i Kraftverk, koje su krajem 2005. posvetile po jednu pesmu Nikoli Tesli, početkom ove godine održale su koncerte u Srbiji i tom prilikom obiše njegov Muzej u Beogradu. Teslin jubilej biće obeležen i na filmu. Reditelj kulturnog Mementa Kristofer Nolan radi na filmu Prestiž u kome Teslu igra Dejvid Bovi.

POZORIŠNA PREDSTAVA

Kao uvod u godinu Teslinog jubileja Operska i pozorišna kuća *Madlenijanum* za prvenac na svojoj novoj pozorišnoj sceni krajem maja 2005. izabrala je predstavu Miloša Crnjanskog *Tesla*, koja hronološki obuhvata nepunu godinu Teslinog života u SAD.

Ova psihološko-istorijska drama jedna je od najgledanijih predstava na beogradskoj pozorišnoj sceni.

AERODROM

Povodom obeležavanja 150 godina od Teslinog rođenja odlučeno je da Aerodrom Beograd od januara ove godine ponese njegovo ime. Beogradski aerodrom postoji od 1962. godine a stručnjaci za vazduhoplovstvo tvrde da je „idealno lociran u odnosu na druge aerodrome u okruženju, jer nema navigacionih ograničenja i nalazi se na raskrsnici najvećih vazdušnih ruta“.

TERMoeLEKTRANA

Termoelektrana u Obrenovcu 7. marta ove godine obeležila je 36 godina postojanja i tri decenije od kada nosi ime Nikole Tesle. TE *Nikola Tesla A*, izgrađena je 1970. godine i najveća je termoelektrana u Srbiji. Proizvodi 60 odsto električne energije u državi. Termoelektrana *Nikola Tesla B* predstavlja najsnažniji oslonac elektroenergetskog sistema Srbije. Paralelno sa elektranom rađena je i železnička pruga, koja se smatra jednom od najopterećenijih u Evropi, a i u svetu. Njom se prevoze uglj, materijal, rezervni delovi i hemikalije potrebne za rad elektrana. Za turiste se organizuju obilasci termoelektrane kako bi se u pratnji stručnog vodiča, multimedijalnom prezentacijom, upoznali sa procesom proizvodnje električne energije.

ELEKTROTEHNIČKI INSTITUT

Institut je jedna od retkih naučnih ustanova u Beogradu koja ime Nikole Tesle nosi od osnivanja

1936. godine. Čine ga četiri centra - za elektroenergetske sisteme, automatiku i regulaciju, elektroenergetske objekte, elektromerena, kao i laboratorija za ispitivanje i etaloniranje. U ovoj instituciji od 1950. do 1959. godine izrađeni su unikatni eksponati koji čine stalnu poslavku *Muzeja Nikole Tesle* – Teslin transformator, prvi motor, „Kolumbovo jaje“, brod...

ELEKTROTEHNIČKA SREDNJA ŠKOLA

Elektrotehnička srednja škola *Nikola Tesla* nalazi se u centru grada. Među Beograđanima poznata kratkim imenom *Tesla*, školuje kadrove koji nose zvanja elektrotehničara računara, elektronike, telekomunikacija, energetike, radio i video tehnike i procesnog upravljanja. Škola će iduće godine proslaviti 60 godina postojanja.

MUZEJ

Celokupna lična zaostavština, kao i Teslin posmrtni prah, čuvaju se u Muzeju koji nosi njegovo ime i nalazi se u centru Beograda. *Muzej Nikole Tesle* osnovan je 1952, odlukom Vlade FNR Jugoslavije. Smešten je u rezidencijalnoj vili iz 1927, delu poznatog srpskog arhitekta Dragiše Brašovana, koju stari Beograđani znaju kao Genčićevu vilu. Za javnost je otvoren 20. oktobra 1955. godine. Muzej poseduje izuzetno vredne kolekcije: više od 160.000 originalnih dokumenata, približno 2000 knjiga i časopisa, oko 1200 istorijsko-tehničkih eksponata i 1500 fotografija, staklenih fotoploča originalnih tehničkih predmeta, instrumenata i uređaja, kao i više od 1000 planova i crteža koji su ostali iza Tesle. Smatra se „jedinstvenom ustanovom u našoj zemlji, ali i u svetu“. Kao institucija u kojoj se nalazi najveća svetska zbirka dokumenata o Teslinom životu i radu, Muzej ima značajnu ulogu u pružanju informacija u oblasti istorije, pronalazaštva, patentnih prava, ali i o projektima nastalim iz pokreta za očuvanje životne sredine i istraživanja takozvanih čistih izvora energije.

BULEVAR

Postavljen paralelno sa tokom reke Dunav i Dunavskim šetalištem *Bulevar Nikole Tesle* spaja Novi Beograd i Zemun. Osim što je važna gradska saobraćajnica, u njemu su smeštana i mnogobrojna poslovna predstavništva i ustanove.

SPOMENIK

Spomenik Nikoli Tesli, rad vajara Frana Kršinića, nalazi se ispred zgrade tehničkih fakulteta – Arhitektonskog, Građevinskog i Elektrotehničkog. Postavljen je 1957. godine na stotu godišnjicu rođenja Nikole Tesle, a 1976. identičan spomenik

The building housing the Nikola Tesla Museum

Tesla je dobio i u SAD – u nacionalnom parku Nijagara u blizini vodopada.

Na inicijativu Ministarstva kulture Hrvatske beogradski spomenik je „kopiran“ i biće postavljen tokom jula i u Gospiću, gde je Teslin spomenik srušen tokom rata u Hrvatskoj 1991. godine. Osim u Gospiću, Tesla bi ove godine spomenik trebalo da dobije i u rodnom Smiljanu, ali on neće biti vajan po beogradskom modelu. Povodom jubileja Teslin spomenik podignut je nedavno i u Zagrebu,

TESLIN POSTHUMNI PUT

Sin pravoslavog sveštenika, Nikola Tesla koji je preminuo na Božić 7. januara 1943, sahranjen je po pravoslavnom obredu, ali su njegovi posmrtni ostaci nekoliko meseci kasnije kremirani u Njujorku, pepeo je privremeno bio smešten na jednom tamošnjem groblju. Prenet je u Beograd 1957. od kada se čuva u Muzeju Nikole Tesle u urni smeštenoj u pozlaćenu kuglu. Odbor Vlade Srbije za obeležavanje jubileja rođenja Nikole Tesle najavio je da planira da ove godine pokrene akciju da ostaci Nikole Tesle budu sahranjeni, a Srpska pravoslavna crkva predložila je da to bude kod Hrama Svetog Save na Vračaru.

a prema pisanju štampe, zagrebački Gradski savet posthumno se izvinio naučniku zato što pre sto godina nije prepoznao njegovu genijalnost. Gradski zvaničnici Zagreba sastali su se 24. maja ove godine na posebnoj sednici, tačno 114 godina od dana kada je Nikola Tesla tadašnjem zagrebačkom gradonačelniku predložio uvođenje električnog osvetljenja gradskih ulica. Gradonačelnik je taj predlog odbio, da bi posle 15 godina u gradu ipak bila uvedena struja.

■ JELENA TASIĆ

fotografije: BRANKO JOVANOVIĆ

A Monument to the great scientist in front of the Technical Faculties building